

"אני שואל את עצמי - על רמאות בבחינות"

פעילות
מס' 2

מבוא

בפורום שבאתר "כיפה" נשאלה שאלה על העתקה בבחינות. הנושא תפס תאוצה ותוך זמן קצר התקבלו 3000 תגובות. בפעילות זו נעיין בחלק מהתגובות תוך ניסיון להתייחס לבעיה ממבט ערכי-אמוני-הלכתי וחברתי.

מטרות

1. לברר עם המשתתפים מהן הסיבות והמניעים הנפוצים לרמאות בבחינות תוך בחינת ההשלכות החברתיות והמוסריות.
2. להביא לידיעת המשתתפים את ההיבט ההלכתי של הרמאות בבחינות.
3. להביא למודעות המשתתפים כי העתקה בבחינות היא רמאות!

(4) כתבו צוות חמ"ד.

משך הפעילות

90 דקות

עזרים

נספח מס' 1: משימה זוגית - "פורום העתקה בבחינות", כמספר המשתתפים.

נספח מס' 2: שלוש משימות קבוצתיות שונות.

מהלך הפעילות

שלב א' - בזוגות

המנחה יחלק למשתתפים משימה זוגית - "פורום העתקה בבחינות" (נספח מס' 1).

שלב ב' - קבוצתי

המנחה יחלק את המשתתפים לשלוש קבוצות. המשתתפים ידונו בסיבות ובמניעים המרכזיים שעלו במהלך המשימה הזוגית בנושא הרמאות בבחינות. כל קבוצה תקבל משימה קבוצתית שונה (נספח מס' 2).

שלב ג' - במליאה

המנחה יבקש מנציגי הקבוצות להציג את תוצרי חשיבתן לאור מקורות המידע השונים.

שאלה לדין:

מהן לדעתכם הדרכים העשויות להביא לשינוי ולשיפור בהתייחסות לתלמידים לרמאות בבחינות? (אכיפה, ענישה, שינוי שיטת המבחנים, חינוך ומודעות...).

רכזו את המלצות התלמידים והעבירו אותן לנציג שלכם במועצת התלמידים לקראת הדיון בנושא.

כרטיס משימה לוג'י

נספח
מס' 1

קראו את הדין בפורום כיפה המצורף בזה ודונו בשאלות הבאות:

www.kipa.co.il/ask/show/211013

1. מה הרגשתם ומה חשבתם על מה שקראתם בפורום?
2. איזה היגד הרשים אתכם במיוחד?
3. עם איזה היגד אתם מזדהים?
4. מלאו את הטבלה שלפניכם:

סיבות ומניעים שעלו בפורום המסבירים מדוע מרמים בבחינות	סיבות ומניעים שעלו בפורום נגד רמאות בבחינות

5. מה ניתן ללמוד מהלך הרוח של המגיבים בפורום על הרמאות בבחינות?
6. האם לדעתכם זהו הלך הרוח גם בבית ספרכם?

אתר כיפה* - www.kipa.co.il/ask/show/211013

- אני לומדת באולפנא ממש טובה אבל לא יכולה להישאר אדישה להעתקות ש"רצות" בכיתתי. כשמגיע המבחן, חברותי כאילו שוכחות הכול, והעיקר הציון. איך לדעתכם אני יכולה לשכנע אותן או לפחות לגרום להן להבין שהן עושות מעשה שלא יעשה?
- לתת דוגמא אישית ולא להעתיק. לכאורה, יש כאן גם עניין מוסרי להלשין כי מי שמעתיק יתקבל אח"כ לאוניברסיטה וכו' על סמך ציונים שאינם שלו.
- למה הן מעתיקות? הן לא מפחדות להיתפס?
- אני מתקשה להבין איך בנות דתיות, שמתפללות ברצינות ומקפידות על מידותיהן נופלות בגדול בעניין הזה?
- המערכת לא הוגנת אבל זה לא נותן לנו אישור לפעול בחוסר מוסריות. וזה שלדעתי המחירים בחנויות גבוהים ומרקיעי שחקים, נותן לי רשות לגנוב? העתקה היא גניבת דעת. כשתלמידות שלי מעתיקות ונתפסות-זה לא עובר אצלי בשתיקה.
- אני באמת לא רואה הבדל. (ותגיד שאני מצטדקת) בין גניבה מחנות והעתקה במבחן. מה אעשה, ככה גדלתי.

* כל הזכויות שמורות לאתר כיפה

לנהוג שלא ביושר? לקבל תגמול שלא הרוויחו אותו, ולנהוג בשקר כלפי מי שסומך עליהם ומאמין להם. למה זה כל כך פשוט להעתיק עד כדי תופעה נורמאלית ומקובלת?

- אי אפשר לעמוד בפיתוי אתם פשוט לא בעניין. אין לכם מושג בהעתקות. כולם מעתיקים גם בבתי הספר הטובים ביותר והשיטות רק הולכות ומשתכללות. כל כך קל להעתיק שפשוט אי אפשר לעמוד בפיתוי.
- פעם אחת העתקתי במבחן זה היה בכיתה ה', יום שישי בשעה השנייה של שיעור כפול בהנדסה. נתפסתי. תחושת הבושה והכישלון שאחזה הייתה כה עצומה, שמאז ועד סוף השנה לא הגעתי לשיעורי הנדסה, פשוט לא יכולתי להסתכל למורה להנדסה בעיניים. זו הייתה גם הפעם האחרונה שהעתקתי. אז כן, אני מודה – אפשר לעמוד בפיתוי! אני אקבל ציון שמגיע לי ואם יגיע לי נכשל אז לפחות אקבל אותו ביושר!
- אצלנו בתיכון היו נהוגים מבחני כבוד בחמישית ועדיין היו הרבה העתקות. רק עם הזמן למדנו להתאפק, לעמוד בפיתוי, ולא להעתיק. באחת הברגרות, ישבתי שם נואשת, הטופס למדרגות, ישבתי שם נואשת, ונכשלתי לגמרי בלי שעלה על דעתי להעתיק. שנים של חינוך למבחני כבוד עשו את שלהן.
- כל עוד הנר דולק... דרך אגב, כשאני הייתי בכיתה ט' הייתה "מכת" העתקות בכיתה. המחנכת עשתה טיפול שורש רציני וההעתקות נעלמו מכיתתנו כמעט לחלוטין, מה שלא קרה אגב בכיתה המקבילה – שם היו הרבה העתקות בברגרות. אצלנו כמעט לא היו. מה שמוכיח שהרבה מאוד תלוי בחינוך, בקשר שנבנה עם הצוות החינוכי ובחכמת הצוות החינוכי.

- לא כולם גדלו כך מה שמסובך זה לראות תלמיד שבא ממקום "חלש" שאם לא יצליח לעבור מבחנים מי יודע לאן יתגלגל... שיערי תירוצים לא ננעלו...
- מי שלא יצליח לעבור את הציון הנדרש במבחן (בין היתר) בגלל שלא העתיק, למעשה הצליח לעבור את המבחן האמיתי של החיים שלו – מבחן היושר – ויש לצפות שהוא יתגלגל למקום הרבה יותר טוב ממי שעבר את הציון הנדרש במבחן בגלל שהעתיק במבחן. הן בעולם הזה והן בעולם הבא.
- אם יותר לי למרות שלא הייתי מנסח משפט כזה, הסכמתי איתו, ראשית כפי שראינו בתחילת השרשור יש מורים והורים שכפשוטו מעודדים העתקות.
- במובן העקרוני, התרבות בה אנו מצויים היא תרבות הישגית ומצליחנית שאומרת לילד (וגם למבוגר) "אתה נמדד לפי ציוןך, ככל שתצליח יותר אתה "שווה" יותר". ממילא ילד שמתקשה או שלא מבין למה באמת הוא צריך ללמוד (חוץ מכי ההורים שלו רוצים) ישתדל לשרוד במערכת הזו, גם אם זה דורש "לעגל פינות" במקומות מסוימים. לא בכדי חז"ל הציגו את ה"נושא ונותן באמונה" כאדם שקשה למצוא.
- אני קוראת את התגובות האלה ואומרת אם כך למה לא להעתיק? לו הייתי תלמידה ואומרים לי: (1) אל תתערבי, זה לא עניינך (2) זו הזדמנות לנכשלים להצליח (3) זה בְּקִטְנָה, זה לא כמו לגנוב מהמכולת.
- המסקנה שלי: להעתיק! אם את מצליחה, עשי זאת ככל יכולתך! מה, את לא רוצה להצליח?
- מדתיים מצפים יותר. לא מאמינה? נסי לא לקום לזקנה באוטובוס.
- למה להעתיק? זו השאלה שהכי מציקה לי בעניין הזה. מה גורם לאנשים לרצות

כרטיס משימה קבוצתי א'
"חומרו של הקב"ה אמר" (לבוש"ה, א)

נספח
מ' 2

קראו את המקור שלפניכם ודונו בשאלות שבסופו:

שאלה: מאחר שתלמידים רבים מעתיקים בבחינות, האם מותר להעתיק בבחינות? וכן מי שכבר העתיק, האם חובה עליו לומר זאת למורה? ומה הדין במי שהעתיק בבחינת בגרות?

תשובה: ודאי שאסור להעתיק בבחינות, וכמה צדדים לאיסור. ראשית, יש כאן גניבת דעת, שהמורה או הבוחן חושב שאלו הן ידיעותיו של התלמיד, ובאמת התלמיד אינו יודע תשובות אלו מעצמו. ולדעת הרבה ראשונים איסור גניבת דעת מהתורה, שנאמר (ויקרא יט, יא): "לא תגנבו", ובכלל זה גם גניבת דעת (ריטב"א חולין צד, א).

וגם לאלו שסוברים שאין בפסוק זה מקור לאיסור גניבת דעת, מכל מקום ודאי שאסור להעתיק, שנצטוונו ללכת בדרכיו של הבורא, היינו להידבק במידותיו, שנאמר (דברים כח, ט): "וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי יְיָ", ואחת המידות המרכזיות היא 'אמת', ואף חותמו של הקב"ה 'אמת' (שבת נה, א).

ואף שלטווח קצר יתכן שייראה הדבר כאילו מי שנשמר מהאיסור להעתיק בבחינות מפסיד, ועקב כך הציון שלו יהיה נמוך משל אלו ברמתו שעברו והעתיקו. מכל מקום, האמת יקרה יותר מהציון, וברור שלטווח הארוך מי שיזהר מהעתקה בבחינות יצליח יותר בחייו, מפני שכך ילמד את היסוד החשוב ביותר לקידומו האישי, והוא לסמוך רק על ידיעותיו ומאמציו האישיים, ועל ידי כך, בסופו של דבר, רמתו תהיה גבוהה יותר. מה שאין כן מי שרגיל להעתיק, אינו לומד להשקיע ולהתאמץ, ובשלב מסוים בחייו, מסתבר שיתברר לו שהאדם העיקרי שרומה על ידו, היה הוא עצמו.

ואפילו אם על ידי העתקה בבחינות הבגרות יצליח לסלול לעצמו את דרכו לאחת הפקולטות היוקרתיות באוניברסיטה, לא יועיל הדבר לעשותו מוכשר ויודע יותר. ומה תועלת תצמח לו, אם בסופו של דבר יהיה רופא בינוני, שיצטרך כל ימיו להסתיר מחוליו את חוסר ידיעותיו. ואילו חיים יהיו לו כמהנדס גרוע, שטורח תמיד בהסתרת חוסר כישורו מפני לקוחותיו וחבריו. לכל אדם מוטב לדעת, איזה מקצוע אינו מתאים לו, שאז יוכל לבחור מקצוע שבו יוכל להצטיין.

ומי שהעתיק בבחינה, ועקב כך קיבל ציון גבוה יותר, ויוכל להתקבל למקומות שלא היה מתקבל בלא ציון זה, ראוי שיתיעץ עם רבו כיצד לנהוג. שלעיתים בגניבת הדעת הזו הוא תפס את מקומו של חברו שלא העתיק וקיבל ציון נמוך ממנו, וצריך לשקול כיצד ניתן לתקן את העוול שגרם. ובכל אופן, נכון להורות למי שהעתיק, שילמד שוב את חומר הבחינה ויהיה ראוי לקבל את הציון שניתן לו עקב העתקתו.

(הרב אליעזר מלמד, פניני הלכה, ליקוטים ב' פרק ב, הלכה יט)

שאלות לדיון:

1. איסור הרמאות בבחינה מסתמך, לדעת הרב מלמד, על שני עקרונות הלכתיים. מהם? באיזו מידת חומרה מתייחס הרב לנושא?
2. האם לדעתכם צריך להבחין בין מבחן רגיל לבין מבחן שעל פיו אדם יכול להתקבל ללימודים ולמקום עבודה?
3. מה התחדש לכם בפן ההלכתי על העתקה בבחינות?
4. נסחו תשובה לפורום המסתמכת על דעת הרב מלמד, מדוע אסור לרמות בבחינה.

היערכו להצגת תוצרי חשיבתכם במליאה.

קראו את המקור שלפניכם ודונו בשאלות שבסופו:

שאלות אתיות ומוסריות הן חלק בלתי נפרד מהחיים. האם לגלות למלצרית ששכחה להכניס פריט יקר לחשבון? האם להידחף לתור המכוניות ברידה לכביש מהיר? האם מותר להעתיק בבחינה?

כאשר אדם עושה מעשה לא אֶתִי קיימות שתי תיאוריות: **תיאוריה אחת היא "המדרון החלקלק"**, לפיה אם עשית מעשה אחד לא ישר, המעשה הבא יהיה גרוע יותר. כלומר, אם העתקת בבחינה ואתה רואה הצלחה במעשיך וממשיך להעתיק, זה עלול להחמיר ולהידרדר כי סביר להניח שהעתקה מוצלחת אשר לא מתגלית, מעלה את ההסתברות להתנהגות לא ישרה בעתיד.

תיאורית האיזון המוסרי, שפותחה ע"י פרופ' מרדכי ניסן מהאוניברסיטה העברית, טוענת כי האדם מייחס מעמד אוניברסלי לכללי המוסר ומבקש לתת ייצוג מרכזי למוסריות בזהות האישית שלו, יחד עם הכרה בתוקף של דרישות זהות ייחודיות לאדם, והצדקה של מרחב מסוים. התנהגותו של האדם מונעת ע"י הרצון להגיע למימוש הזהות הכוללת שלו. שיקוליו של האדם לוקחים בחשבון טווח ארוך, האדם מנהל מאזן של רווח והפסד לגבי כל אחד ממרכיבי זהותו האישית ובוחן בנקודות שונות על רצף הזמן את סה"כ המאזן בהתייחס לכל אחד מהמרכיבים.

דרישה הקשורה להגשמה עצמית עשויה להיתפס ע"י בני אדם כראויה להיות מועדפת בנקודה מסוימת על רצף הזמן, על פני דרישה שנתפסת על ידם כחובה מוסרית. אתה כאדם שואף להגיע לאיזון מוסרי מכיוון שברצונך להיות מוסרי ועשיית מעשה לא מוסרי ביודעין, יש לך מעין גירעון, מינוס מוסרי, ואתה מרגיש לא טוב עם עצמך. לדוגמא במקרה של גניבת מסטיק, סביר להניח שרובנו לא נהיה מוטרדים כל כך כי לכאורה אף אחד לא נפגע. אבל זה סוג של הרגעה, כי משהו בנפש – בזהות המוסרית שלי – נפגע ואני כבר לא מעריך את עצמי כבעבר. על פי תיאוריה

זו, אנשים ייטו לעשות מעשה טוב כלשהו, כדי לאזן את המעשה הרע. בני האדם מחפשים להיות מוסריים במידה, והמידה אינה נקבעת עפ"י מעשה ספציפי אחד אלא עפ"י מכלול מעשים בטווח זמן נתון. אם לקחת משיכת יתר בבנק המוסר תהיה לך נטייה להחזיר את החוב ולבצע מעשה טוב. אם העתקת בבחינה פעם ראשונה תהסס לעשות זאת בפעם השנייה משום שזה כבר מעיד על קלקול מוסרי. מדברי ד"ר אריה רשף, פסיכולוג חברתי, על פי: "מוסר השכל", אתר נענע

<http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=423526>

שאלות לדיון:

1. על פי תיאוריית "המדרון החלקלק" ותיאוריית "בנק המוסר", כיצד יש להתייחס לרמאות בבחינות?
2. כיצד עלולה הרמאות בבחינות, על פי הגישות שהוצגו לעיל להשפיע על האדם בהמשך חייו, בבואו להתמודד עם סוגיות אתיות אחרות?
3. מה התחדש לכם בפן האתי-מוסרי על רמאות בבחינות?
4. נסחו תשובה לפורום המסתמכת על תיאוריית המדרון החלקלק, מדוע אסור לרמות בבחינה.

היערכו להצגת תוצרי החשיבה במליאה.

כרטיס משימה קבוצתי &
שיתוף מפיץ?

נספח
מס' 2

קראו את המקור שלפניכם ודונו בשאלות שבסופו:

"מקובל לחשוב ששחיתות, מסחר בלתי הוגן וחוסר אחריות הם רק תוצאות של חולשות אנוש אשר בשוליים. מסתבר כי תופעות אלו הינן פרי מוסכמות חברתיות שלפיהן שקר, מרמה, ניצול ואנוכיות הופכים להתנהגות נורמטיבית. נגע העתקה בבחינות הינו אחד הפיחות שמניב זרע זה. אין לראות בהעתקה מעשה ילדות כפי שפסק ר' יוסף קארו: "ראוי לבית דין להכות קטנים לפי כוח הקטן על הגניבה (למרות שלפי דין תורה הקטן אינו בר חיוב), כדי שלא יהיו הגלים בה" (שו"ע, חו"ע, שמט, ה)."

"בהעתקה יש לראות:

שקר:

תלמיד המעתיק, או מגיש עבודה שנכתבה על ידי תלמיד אחר, משקר. על פי חז"ל. המוסר דברים שאינם שלו ומעמיד פנים ששלו הם "מונע גאולה מן העולם" (אבות ו', ו). ולא די בהימנעות משקר גלוי וברור, אלא "מדבר שקר תרחק". ופירשו חז"ל שיש להימנע משקרים קטנים מקובלים שמביאים להשתרשות השקר כדרך חיים.

גניבה:

קשה אולי לראות בהעתקה גניבה של ממש, שהרי אין לוקחים בפועל דבר ממשי מאחרים, אולם במקורות קיימת הגדרה רחבה ומעמיקה למושג גניבה ובכלל זה אף "גניבת דעת". העתקה היא בבחינת גניבת דעת שהיא יוצרת רושם שקרי על המורה.

דברים ברורים ונחרצים כתב הרב משה פיינשטיין בספרו "אגרות משה" (חו"מ, ל):
הנה מה ששמע שבישיבות מתירין לתלמידים לגנוב את התשובות לשאלות במבחני הסיום שעושה המדינה, כדי להונות ולקבל את התעודות שגמרו בטוב:

1. הדבר אסור לא רק מדינא דמלכותא אלא מדין תורה.
2. אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתם של עכו"ם.
3. זו גניבה ממש, כשירצה להשכיר עצמו אצל אחר לעבוד בעסקיו, ורוצים ברוב הפעמים לשכור מי שגמר היטב לימודיו, והוא יראה לו תעודה שגמר בטוב, ועל סמך זה יקבלהו לעבודה – זו גניבת ממון ממש.

זה נהנה וזה אינו חסר:

לכאורה ניתן לומר שהיות ואף אחד לא ניזוק מן ההעתקה, יש מקום להתיירה, או לפחות לא לאוסרה. התלמיד או הספר שמהם העתיקו אינם ניזקים כלל, ורק המעתיק יוצא נשכר, בבחינת "זה נהנה וזה אינו חסר". אך האמת היא שכלל זה לא נאמר לגבי גניבה וגנב. במקרה זה על פי הכלל ההלכתי הנהנה נחשב גנב, כשם שהמשתמש בממון חברו ללא רשותו נחשב גנב, גם אם החבר אינו מונע שימוש זה.

"אין שכחה לפני כיסא כבודך" (סדר זכרונות, רה"ש):

נראה שהעתקה מתאפשרת רק מפני שהמעתיק מאמין שאין מי שרואה ויודע את מעשיו. המעתיק סבור שהוא לא ייתפס ולא יבוא על עונשו. אולם לאמיתו של דבר אין זה כך והכל גלוי וידוע.

על פי ד"ר מאיר תמרי, מומחה לאתיקה וערכים בעסקים

שאלות לדין:

1. לאור הדברים שלעיל, כיצד יש להתייחס לתופעת הרמאות בבחינות?
2. כיצד עלולה העתקה בבחינות, על פי הגישה שהוצגה לעיל להשפיע על האדם בהמשך חייו, בבואו להתמודד עם סוגיות אתיות אחרות?
3. מה התחדש לכם בפן האתי-מוסרי על רמאות בבחינות?
4. נסחו תשובה לפורום המסתמכת על גישה זו, מדוע אסור לרמות בבחינה.

היערכו להצגת תוצרי חשיבתכם במליאה.

אכּיפּוּת אַלּוּיּוּם

פעילות
מ' 3

ראו פעילות לצוות המורים בעמוד 23.